ØKONOMI
I SAMARBEJDE MED FINANCIAL TIMES

Pepsi satser sundt

Selskabets topchef, Indra Nooyi, vil give Pepsi et bedre image end cola & chips. Portræt side 14

Hårdt arbejde bag fredagsslik

Slikket i posen fra Haribo, Toms og Leaf indeholder palmevoks, som underbetalte landarbejdere i Brasilien udvinder under primitive forhold.

PETER BENGTSEN, BRASILIEN, OG DORRIT SAIETZ

Posen med Matador Mix, Familieguf eller Pingvinblanding spreder hygge fredag aften i danske hjem. Men den voksbehandling, som hindrer vingummibamserne i at klæbe sammen, er udvundet under umenneskelige arbejdsforhold i det nordøstlige Brasilien.

Voks fra carnauba-palmen er et eftertragtet naturprodukt med en række fremragende egenskaber. Men de omkring 100.000 landarbejdere, der udvinder voksen, er ansat på daglejervilkår og tjener under den lovbefalede mindsteløn i Brasilien. De udsætter sig for skader, når de med en kniv monteret på et 10 meter bambusskaft skærer palmeblade af trætoppene, og de pilespidse blade suser ned, siger den brasilianske forsker geografen Oscar d'Alva, som gennem flere år har dokumenteret forholdene i branchen for den lokale ngo Instituto Sertão.

»De risikerer også at få brandsår af at håndtere den kogende voks, og kvinderne, der banker voksen ud af palmebladene, indånder store mængder støv«, siger han.

Moises Brás Ricardo, som er formand for landarbejdernes forbund, Fetraece, i delstaten Ceará, bekræfter, at der er store problemer.

»Det er det hårdeste og mest primitive arbejde, der findes. Det er meget umenneskeligt«, siger han.

Krav ukendte i Brasilien

Gennem bl.a. tyske importører sælges carnauba-voksen videre til producenter af danskernes yndlingsslik som Haribo, Toms og Leaf, som ejer mærket Malaco.

Flere af firmaerne siger, at de stiller krav til deres leverandører om arbejdsforhold og social ansvarlighed. Men i Brasilien har de lokale producenter aldrig hørt om sådanne krav.

»Sådan har det altid været. Alle opgaverne er hårde«, siger Edgar Gadelha, præsident for eksportørernes brancheforening i delstaten Ceará, om landarbejdernes forhold.

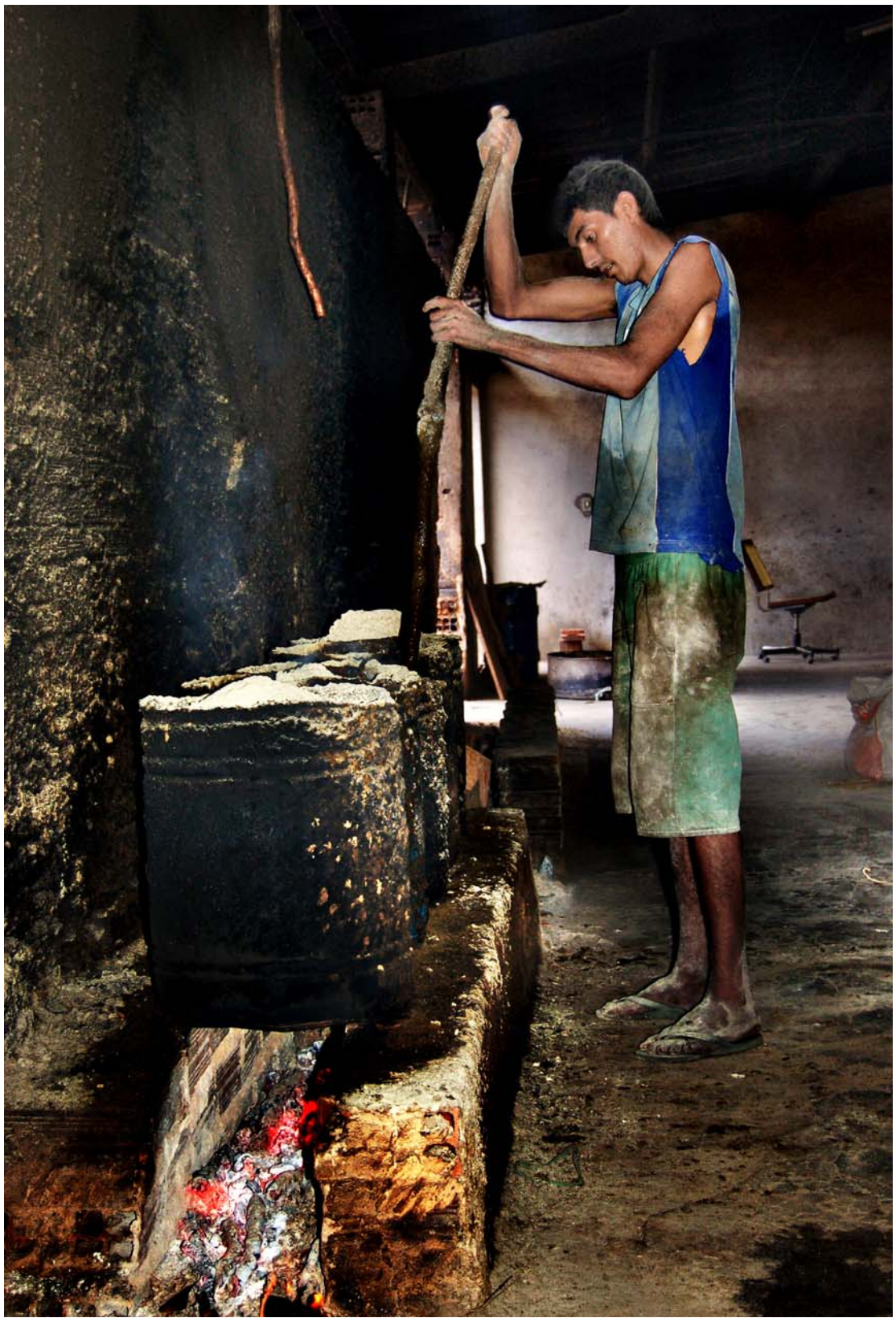

KOGENDE. En arbejder rører i gryden, hvor det fine vokspulver smeltes til en suppe, før det skal bruges til slik, kosmetik eller bilpolering. Kommer det på kroppen, må huden trækkes med af. Foto: Peter Bengtsen

Haribo gør ifølge salgsdirektør Per Henerius en stor indsats for at sikre, at forholdene hos leverandørerne er, som de skal være.

»Vi gør alt, hvad vi kan, for at undgå børnearbejde og diskrimination og for at overholde menneskerettighederne«, siger han.

Haribo er medlem af en såkaldt rundbordsorganisation, hvor tyske levnedsmiddelvirksomheder samarbejder om socialt ansvar, siger han.

»Vi køber ind i fællesskab fra leverandører, som forsikrer os, at arbejdsforholdene er korrekte, og det gælder hele vejen ud i yderste led. Det gælder flere forskellige råvarer, som er omtalt i medierne, eller som der har været problemer med«.

> **Vi ser ingen bevægelse fra virksomhederne i retning af at forbedre arbejdsforholdene**
> Osvaldo Aguiar, aktivist

Per Henerius vil ikke oplyse sine leverandører af hensyn til konkurrencen. Men ifølge Politikens oplysninger køber Haribo carnauba-voks gennem den tyske distributionsvirksomhed Ter Hell, der oplyser, at man ikke kontrollerer arbejdsforholdene på landet.

»Vi har haft en auditør i gang i Brasilien. Han ser på forholdene på fabrikkerne. Det er for tidskrævende at undersøge arbejdsforholdene på landet«, siger produktionschef Mei Ling Yuan fra Ter Hell.

Kontrol gælder ikke på landet

To af de tre største vokseksportører i Brasilien, Foncepi og Pontes, sælger til Ter Hell. De opkøber palmevoksen fra landområderne og bekræfter, at de ikke kontrollerer arbejdsforholdene på landet.

»Vi fører ikke kontrol med arbejdsforhold på landet. Vores kunder efterspørger kun information om arbejdsforhold i virksomheden (fabrikken, red.)«, fortæller Ana Carolina Fontenele, direktør i Foncepi, som er langt den største af de brasilianske vokseksportører.

Hos Toms svarer direktør Jesper Møller,

Fortsættes side 9

Diplomuddannelser på bachelorniveau inden for IT, Ledelse, og Projektledelse

Center for Videreuddannelse
Ingeniørhøjskolen i København - University College

Professionel karriereudvikling med en diplomuddannelse på bachelorniveau

- IT-Diplomuddannelsen
- Diplomuddannelsen i Ledelse
- Diplomuddannelsen i Projektledelse
- Diplomuddannelsen Ingeniørernes Lederuddannelse

Læs mere på www.cv.ihk.dk

Undervisning om aftenen i Ballerup – gode parkeringsforhold.

Surt arbejde for den søde

Lønnen er i bund, og arbejdet slider dem ned. Men de er ikke utilfredse med deres job, palmearbejderne i det nordøstlige hjørne af Brasilien, der producerer carnaubavoks til det vestlige slik. For der er ikke andre job i tørkeperioden.

PETER BENGTSEN, BRASILIEN

PROCESSEN. Carnaubavoksen udvindes af de spidse palmeblade, der trækkes ned og bankes fri for det fine voksstøv. Senere koges det og gøres klar til eksport. Foto: Peter Bengtsen

Perler af sved pibler ned over Pedros pande. Den mørke, spinkle 19-årige med uforholdsmæssigt store hænder går foroverbøjet og lægger palmeblade til tørre i den brændende sol. Her i palmeplantagen 50 kilometer vest for Fortaleza i det nordøstlige Brasilien overstiger temperaturen i solen midt på dagen de 40 grader.

»Jeg arbejder, mens det er lyst. Fra 5 om morgenen til 5 om aftenen. Det har været mit arbejde, siden jeg var 14«, siger Pedro.

Foroverbøjet, med ryggen spændt som en bue, flytter han rundt på stakkevis af palmeblade i heden. Når de er tørret, binder og bundter han dem i stakke på cirka 15 kilo.

Pedro er en af de mellem 100.000 og 200.000 landarbejdere, som er beskæftiget i carnauba-branchen i sæsonen fra august til december. De mange ton voks fra bladene på carnauba-palmen bliver eksporteret fra de fattige delstater i det nordøstlige Brasilien til USA, Europa og Asien. Her ender det i kosmetik, poleringsmidler og ikke mindst slik.

Hver dansker spiser 10 kilo slik om året i gennemsnit. Og næsten uanset slikmærket vil den søde tand bore sig igennem carnauba-voks fra Brasilien.

I hjemlandet er voksens skæbne at udskilles fra palmebladene for at beskytte bladene mod udtørring i den stærke sol.

Men slikfabrikanterne har omdefineret voksens formål. I pakker med vingummibamser, Matador Mix, Familieguf, M&M, Mentos, Stimorol, Läkerol og Gajol bruges carnauba-voks som overfladebehandling, der hindrer de små delikate sukkerbomber i at klistre sammen.

Fabrikanterne har også givet voksen et nyt navn. På bagsiden af poserne hedder carnaubavoks nogle gange E903.

Et arbejde for de hårdføre

De er hårdføre, landarbejderne ude blandt carnauba-palmerne, selv om de er små og tynde. De arbejder i tørke og ekstreme varmegrader 10-12 timer i døgnet fem dage om ugen måneder i træk. Og arbejdet er ikke for hvem som helst.

Først skal bladene skæres af toppen på de 12-15 meter høje palmer. Det gør de med en buet kniv monteret for enden af en 10-12 meter lang bambusstang, mens de samtidig skal undgå at blive ramt af de pilespidse palmeblade, der suser ned mod jorden. Langtfra alle har beskyttelse af øjne, hoved og ben.

Derefter bliver bladene stakket, og landarbejderne – eller æsler, hvis de har råd – slæber dem op til flere kilometer ud til en lysning. Her skal de udspredte blade tørre i solen, hvorefter de bindes og stakkes i tunge bundter af små mænd som Pedro, som løfter på alle de forkerte måder.

For at udskille voksen skal palmebladene bankes. Indtil sidste årti var det et job for kvinderne, som dagen lang stod i et lukket rum og bankede bundter af blade så hårdt som muligt mod jorden. I dag er den manuelle bankning de fleste steder overtaget af simple maskiner monteret bag på små lastbiler. Men trods maskiniseringen hvirvles der stadig en masse ganske fint vokspulver op, som arbejderne får i lungerne, hvis de ikke bærer masker. Det gør de færreste.

På simple ildsteder hjemme på gårdene varmes det fine pulver op. Og unge mænd i shorts og T-shirts rører rundt i den sprøjtende vokssuppe med grydeskeer så store som spader.

Beskyttelse har de ingen af – heller ikke, selv om de alle kan fortælle historier om, at der kun er én måde at få kogende voks af kroppen på: ved også at fjerne huden.

Næste skridt i produktionen er at nedkøle det kogte carnaubavoks til en solid masse, som hakkes i klumper og sælges til fabrikkerne i byerne. Her forfines voksen, hvorefter den eksporteres til resten af verden – heriblandt Danmark.

Gammeldags udstyr

»Du finder sjældent hjelme, beskyttelsesbriller eller udstyr, som er mere udviklet end det, man brugte for 100 år siden«, siger Johannes Maehlmann.

Han opkøber carnaubavoks fra landområderne og sælger det videre til Europas største importør, tyske Kahl & Co. Johannes Maehlmann har været i branchen det meste af sit liv. Udvikling i arbejdsmetoder har han ikke set meget af.

Det bekræftes af eksportører, brancheforeningen, jordejere og landarbejderne selv. Forholdene er ingen hemmelighed. Sådan har det bare altid været.

»Alle opgaverne er hårde«, siger Edgar Gadelha, formanden for eksportørernes brancheforening i delstaten Ceara, da han viser mig rundt på de landområder, som han køber voks fra til sin fabrik.

»Om du står dagen lang og skærer blade af palmerne eller løfter rundt på bladene for at lægge dem til tørre, det er lige hårdt«, siger han.

Om arbejdsvilkårene i Brasilien siger arbejdsmediciner ved Odense Universitetshospital Erik Jørs, der også deltager i en kortlægning for Den Internationale Kommission for Arbejdssikkerhed (ICOH) af landmænds arbejdsmiljø i udviklingslandene: »Landarbejdere og bønder er i de fleste udviklingslande de dårligst stillede, når det drejer sig om et rimeligt arbejdsmiljø og fair lønniveau. Desværre ser det også sådan ud i carnauba-branchen«,

»Der er meget kritisabelt at pege på her. Både manglen på sikkerhedsudstyr, der kan medføre arbejdsulykker, mulighederne for brandsår fra ild og flydende voks og de formentligt mange ton daglige løft, der kan give dårlig ryg og slidgigt«, fortsætter han.

> **Du finder sjældent hjelme, beskyttelsesbriller eller udstyr, som er mere udviklet end det, man brugte for 100 år siden**
> Johannes Maehlmann. opkøber af carnaubavoks

Betaling under mindstelønnen

Selv om arbejdet er hårdt, er lønnen lav. Pedro med de store hænder tjener 9 kr. i timen for at vende og løfte palmeblade 12 timer om dagen. Han klager ikke. »Jeg er glad for mit job. Der er ikke andet arbejde her på landet, når der er tørke«, siger han.

Længere ude på landet er lønningerne endnu lavere. Her, 100 kilometer sydøst for Fortaleza, hvor solen bager nådeløst, konkurrerer æselkærrer med biler om herredømmet på de hullede sandveje.

Flavio er jordejer og har arbejdet med carnauba-palmerne hele sit liv. Han overtog jorden fra sin far – og før det farfar.

Her foregår vokskogningen over et ildsted i en garage. Maskinen til at banke vokspulver af palmebladene ligner en stabel pindebrænde, som kan falde fra hinanden hvert øjeblik. Det samme gælder

CARNAUBA
ALSIDIG PALMEVOKS

Carnauba er en voks, der udskilles af palmer for at forhindre dem i at udtørre. Den bruges i mange produkter så som kosmetik, polering af biler og gulve og overfladebehandling af mad og medicin.

I slik og tyggegummi, som sælges i Danmark, er der carnaubavoks i mærkerne Haribo, Tom's, Carletti, Malaco, M&M, Menthos, Gajol, Läkerol, Stimorol, Bassett's og Budget.

tand

den lastbil, maskinen er monteret på.

Flavio fortæller, at han betaler sine landarbejdere ned til 100 reais om ugen, hvilket ikke er unormalt i branchen. Det er 6 kroner i timen og et godt stykke under den brasilianske mindsteløn på 510 reais om måneden.

Ifølge tal fra DIEESE, et analysecenter under den brasilianske fagbevægelse, kan en af Flavios landarbejdere med sin løn dække det basale madbehov – kød, brød, ris, bønner osv. – for en lille familie. Men så er der under halvdelen af lønnen tilbage til husleje, tøj, transport og andre nødvendigheder.

Jackson Dantas Coêlho, der koordinerer studier og forskning for den brasilianske udviklingsbank Banco do Nordeste, udtrykker det således: »Kun Gud ved, hvordan en brasiliansk familie kan overleve på mindstelønnen eller mindre«.

I voksbranchens hovedstad

Fortaleza er voksbranchens hovedstad og den største millionby i det nordlige Brasilien. Her ligger flere af de fabrikker, som køber palmevoksen fra landområderne.

I et industrikvarter i udkanten af byen bliver jeg modtaget af direktøren for Pontes-koncernen, Lara Pontes. Pontes er en af de fire største eksportører i Brasilien, som samlet står for over halvdelen af Brasiliens eksport af carnauba-voks.

»Her på fabrikken producerer vi 350 ton om måneden. Vi er meget optaget af at sikre voksens kvalitet og gode arbejdsforhold på vores to fabrikker. Vi har forskellige certifikater, blandt andet ISO 9001«, fortæller hun, mens hun grundigt viser rundt på fabrikken.

> **Kun Gud ved, hvordan en brasiliansk familie kan overleve på mindstelønnen eller mindre**
> Jackson Dantas Coêlho, koordinator i brasiliansk udviklingsbank

Pontes-fabrikken er ikke topmoderne. Men det er dog tydeligt, at vi ikke længere er på landet. Her er ingen spruttende voksgryder på ildsteder, men store metaltanke, lagerhaller og et laboratorium til at teste voksen for urenheder. Arbejderne går i dragter og har beskyttelsesudstyr, hvor det virker relevant.

»Vi arbejder med social ansvarlighed. Vi har oprettet en fond til at støtte børn her i fabrikkens nærområde«, siger Lara Pontes. Pontes-koncernen har dog ikke tiltag, der omfatter landarbejderne, som leverer voksen til fabrikken.

Samme besked får jeg senere, da jeg taler med direktør Ana Carolina Fontelene fra Foncepi. Foncepi er langt den største voksesportør og sælger især til Tyskland, Japan og Kina.

»Vi laver ikke kontrolbesøg af arbejdsforhold på landet. Vores kunder efterspørger kun information om arbejdsforhold i virksomheden«, fortæller hun. »Men det er interessant. Vi vil overveje det i fremtiden«.

Der er ingen organisationer i Fortaleza, som har til formål at forbedre arbejdsforholdene på landet. Indtil for få år siden var den anerkendte organisation Instituto Sertão dog en ihærdig forkæmper for at forbedre produktionen og sikkerheden for landarbejderne. Oscar d'Alva var dengang ansat i Instituto Sertão.

»Det var op ad bakke, da vi var aktive. Ingen af de store eksportører var med på at lave tiltag for at forbedre arbejdsforholdene eller lønniveauet for landarbejderne«, siger Oscar d'Alva. »Det er ellers meget simple tiltag, som kan gøre en forskel. For at øge sikkerheden kunne man udlevere masker til dem, der arbejder med pulver, og letvægtsstænger til dem, der skærer bladene af palmer. Man kunne også øge produktionen på den måde«.

Social ansvarlighed findes

Det nordøstlige Brasilien er den fattigste del af landet. Trods dette er social ansvarlighed ikke ukendt i voksbranchen. Det er bare ikke udbredt til områder som arbejdsforhold på landet og *fair trade*.

Når det gælder kvalitetssikring, økologi og børneprojekter, er de brasilianske virksomheder derimod på vej.

Flere af de store brasilianske eksportører har ISO-certificerede kvalitetssystemer. Både Foncepi og Carnauba do Brasil, en anden af de fire store voksesportører, sælger nu økologisk voks. Carnauba do Brasil er desuden ved at undersøge, hvad der skal til for at blive certificeret i forhold til CO_2-udledning, fortæller eksportchef Marina Azevedo.

Præsidenten for brancheforeningen Sindicarnauba, Edgar Gadelha, taler gerne om samfundsansvar. Han har i flere år arbejdet i den amerikanske voksvirksomhed SC Johnson, som han lovpriser for social ansvarlighed. Edgar Gadelha har selv en mindre fabrik, Natural Wax, og er engageret i at bevare udsatte naturområder og at udvikle bæredygtig produktion.

»Tiltag med arbejdsvilkår og *fair trade* har vi ikke endnu, men jeg tror, det kommer. Det vil tage tid, og det er ikke let for os. Det kræver, at vores kunder også investerer i det, så vi kan gøre det i fællesskab«, siger Marina Azevedo.

Oscar d'Alva vejrer morgenluft.

»Eksportørerne taler i dag om de ting, som ingen andre end vi i Instituto Sertão talte om for fem år siden. Måske er de klar til at tage et større socialt ansvar nu. Hvis der skal ske forandringer, så kan det også ske gennem markedet. Men så må de store importører og slutkøberne på banen. De skal efterspørge social ansvarlighed og selv gøre en indsats«, siger han.

okon@pol.dk

Peter Bengtsen er til daglig projektchef i DanWatch, et analyse- og researchcenter, der undersøger og fremlægger tilfælde, hvor danske virksomheders internationale aktiviteter medvirker til krænkelser af menneske- og arbejdstagerrettigheder, miljø- og naturødelæggelse, korruption eller konflikter.

Hårdt arbejde bag ...

Fortsat fra forsiden

at man koncentrerer sine kræfter om de største råvarer, først og fremmest kakao.

»Det er ikke for at lyde kynisk. Vi går ind for ordentlige arbejdsvilkår alle steder. Men vi er nødt til at prioritere vores indsats og bruge vore kræfter der, hvor det har mest tyngde, og hvor vi kan gøre os mest gældende, og det er især inden for kakao«, siger han.

»Carnauba-voks udgør 10 procent af et polermiddel, som udgør en promille af vores produktion. Det er meget små mængder, som vi køber gennem en forsyningskæde i mange led, og vi har ikke nogen indsigt i, om der er problemer helt ude i yderste led, hvor palmebladene høstes«, siger han.

Leverandører under lup

Leaf, som blandt andet sælger Familieguf med carnauba-voks under mærket Malaco, oplyser, at selskabet netop er i gang med en evaluering af sine leverandører. Her spørges bl.a. til, om firmaerne er certificeret ifølge standarder som Business Social Compliance Initiative (BSCI) eller Social Accountability 8000 (SA 8000). Begge systemer kræver, at virksomheden skal følge alle arbejdslove under ILO-konventionen, og at den også skal sikre ordentlige arbejdsforhold hos sine underleverandører.

»Men det stemmer, at vi ikke stiller spørgsmål til vore leverandørers leverandører«, siger Jacob Broberg, der er seniorvicepræsident for virksomhedskommunikation i Leaf.

Ifølge fagforbundsformanden Moisés Bras Ricardo sker det så godt som aldrig, at firmaerne, der opkøber voksen, stiller krav om ordnede arbejdsforhold.

»Vi arbejder selv direkte med landarbejderne, men vi hører ikke noget fra firmaernes side. Det er kun i nogle få mindre firmaer, der producerer økologisk, at de så småt er begyndt at give ordnede forhold for landarbejderne«, siger han.

Branchen må presse på

Heller ikke professor Osvaldo Aguiar, som arbejder for ngo'en Institut for Social Økologi Carnauba, kender til, at virksomhederne stiller krav eller spørgsmål til arbejdsforholdene.

»Vi ser ingen bevægelse fra virksomhederne i retning af at forbedre arbejdsforholdene. Det er os fra civilsamfundet, som søger at organisere arbejderne, så de i højere grad kan beholde resultatet af deres arbejde«, siger han.

»Spørgsmålet om social ansvarlighed er ikke nået ud i produktionskæden for carnauba«, konkluderer Osvaldo Aguiar.

Det er meget typisk, at virksomheder skal gøres opmærksom på problemer med social ansvarlighed, før de handler, siger Steen Vallentin, lektor i virksomheders sociale ansvar (CSR) på Copenhagen Business School. Han påpeger, at det ikke er ligetil for slikproducenterne at sikre ordentlige arbejdsforhold for brasilianske landarbejdere.

»Men det er vigtigt, at de er opmærksomme på problemstillingerne, og at de aktivt er med til at fremskynde en udvikling i retning af større ansvarlighed. Gennem de relevante kanaler og i samarbejde med andre aktører i branchen«, siger han.

dorrit.saietz@pol.dk